

TØNDERMARK
INITIATIVET

Højer Byfond

Stilblade

Højer Byfond

Højers historiske bygningsarv er unik. Med Højer Byfond arbejdes der for at skabe samspil mellem bygningsbevaring og de bymæssige forandringer i forbindelse med Tøndermark Initiativets investering i et massivt løft af Højer By og Tøndermarsken.

Højer Byfond arbejder for:

- at bevare de arkitektoniske og kulturhistorisk værdifulde huse og miljøer i Højers bymidte
- at bidrage med rådgivning og økonomisk støtte til istandsættelse og restaurering
- at bidrage til at styrke kendskabet og interessen, engagementet og fællesskabet omkring bygningsbevaring i Højer
- at bevare og styrke det unikke historiske miljø og byens værdifulde karakter i form af arkitekturen og dens nære omgivelser
- at give byen et fysisk løft.

Udgivelsen af denne samling stilblade har til formål at formidle hovedtrækkene af Højer bys karakteristiske byggeskik og beskrive hvilke elementer Højer Byfond eksempelvis yder støtte til.

Højer Byfond

Stilarkene omfatter:

Vestslesvigsk byggeskik	s. 7-8
Trempehuse - Nordtysk stil	s. 9-10
Bedre Byggeskik	s. 11-12
Facader: Mursten, puds	s. 13-14
Tag: Stråtag, Tegltag, Skifertag	s. 15-16
Vinduer: Trævinduer, istandsættelse og nye, mv.	s. 17-18
Døre: Trædøre, istandsættelse og/eller ny	s. 19-22
Detaljer: Karnap, tagdetaljer, skorstene	s. 23-25
Andet: Skiltning/Butiksvinduer	s. 26-27
Udearealer: Dige, stakit, beplantning	s. 28-30

Som supplement til disse stilark anbefales

Udviklings- og bevaringslokalplan nr. 070-210 for Højer bymidte, Tønder Kommune og Kulturatlas Vadehavet og deres anvisninger mv. ligesom vejledninger på Bygningsbevaring.dk anbefales for inspiration. Desuden bidrager Højers bymidte og nærområde, ligesom oplandet, med mange eksisterende huse, der rummer inspiration til stiltyper og detaljering, vedligehold, istandsættelse mv.

Hvad gives der støtte til?

Under de enkelte afsnit er der fremhævet, hvad der ydes støtte til. Overordnet set kan det dog siges, at der ydes støtte til tiltag, der er med til at bevare, og/eller højne bygningens bevaringsværdi.

Højer Byfond

Højers gamle bykerne fremstår i dag, arkitektonisk set, velbevaret. Mange af ejendommene er fra 1700-1800-tallet og de originale huse er en skøn og unik blanding af småhuse, egnstypiske firelængede gårde, købmandsgårde mv., der alle er med til at fortælle historien om Højer flække.

En by beliggende på kanten af geesten mod det storslåede marsklandskab, med bevarede gadeforløb der markeres og trækkes op af tætliggende længehuse mod eksempelvis Postgade og stakitter, haver og fritliggende ejendomme mod Nørregade.

Hertil kommer byens pejlemærker; Højer kirke, Højer mølle og vandtårnet, der ikke bare markerer sig i højden i byens profil men også er med til at formidle historien om byens historiske udvikling, hvor påvirkninger og indflydelser udefra, skiftende nationale tilhørsforhold og de traditionelle materialer, teknikker og traditioner og behov spiller sammen.

SAVE-Metoden

"SAVE-metoden (Survey of Architectural Values in the Environment) er en metode til at kortlægge og registrere bevaringsværdier i byer og bygninger. SAVE-metoden bygger på fem forskellige parametre: en bygnings arkitektonisk værdi, dens kulturhistoriske værdi, dens miljømæssige værdi, dens originalitet samt dens tilstand. Tilsammen resulterer værdierne i én bevaringsværdi.

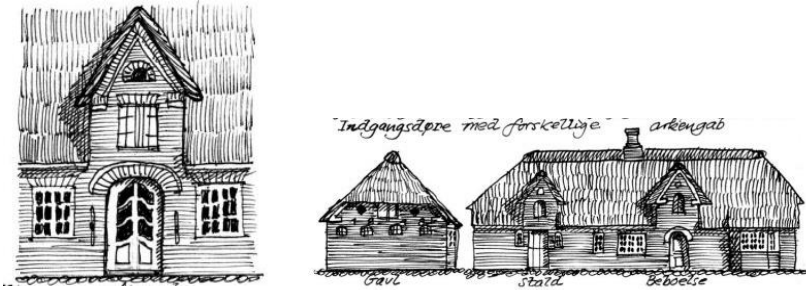
Bygningerne 1-4 er de bygninger, som i kraft af deres arkitektur, kulturhistorie og håndværksmæssige udførelse er fremtrædende eksempler indenfor deres slags. Bygninger med bevaringsværdierne 5-6 er jævne, pæne bygninger, hvor utilpassede udskiftninger og ombygninger trækker ned i karakteren. Bygninger med bevaringsværdierne 7-9 er ofte bygninger uden arkitektonisk udtryk eller den historiske betydning. Det kan også være bygninger, som er så ombyggede eller som har så mange udskiftninger, at de har mistet deres oprindelighed.

Bevaringsværdien er udtryk for den samlede vurdering på besigtigelsestidspunktet. Når der senere sker ændringer med bygningen, vil karaktererne ændre sig og bevaringsværdien skal muligvis korrigeres. En bygning kan ved en god tilbageføring eller renovering opgraderes.

"Fra kulturarsstyrelsens: "SAVE - vurdering af bygninger, FBB - Database over fredede og bevaringsværdige bygninger"

Vestslesvigsk byggeskik

Møllegade 4, start 1700-tallet.

Kendetegnende for Højerområdet, og Vestslesvig generelt er det vestslesvigske hus og den vestslesvigske gård. Byggeskikken er dominerende på landet såvel som i byerne og bevidner om en stærk egnskarakteristisk byggetradition med få og enkle materialer og bevidner om en stærk egnskarakteristisk byggetradition præget af få og enkle materialer.

Rødstensmurværk med mørkrøde tegl i krydsforbandt og med skræbefuge og tage med (originalt lokale)strå, tegner generelt bebyggelsen. I det nordlige Slesvig trængte den murede grundmur igennem i løbet af 1700-årene, hvilket er tidligt sammenlignet med resten af landet.

Detaljer som husenes gesims, dørlysninger mv. fremhæves traditionelt ved at være kalkede, desuden kunne kalkfugerne være opstreget. De få overfladebehandlede var oftest hvidkalkede.

Længehusene ligger generelt solret, og havde oprindeligt beboelse mod øst og stald modsat. Adskillelsen markeres af en gavlkvist; arkengabet eller 'æ arkengaf' hvori der ofte sidder en luge, hoveddøren herunder giver adgang til loen eller en gennemgående forstue i plan.

Vestslesvigsk byggeskik

Skolegade 3, 1798.

Klostergade 1, start 1700-tallet.

Nørrevej 1, Købmandsgården, 1760

De høje tage med skorstene centralt og symmetrisk placeret i mønningen har oftest valmede gavle. Ved stråtag er mønningen lagt med tørv eller lyng og tagskægget er vandret afskåret med en smule fald udad.

Vinduerne sidder plant med murværket og er enkle torammede og opsprossede, de ældre vinduestyper med 6-8 ruder i vinduesrammerne, de nyere vinduer med 3 ruder pr. ramme. Ved større huse opdeles vinduerne af lodpost og tværpost. Vigtigt er ens rudestørrelser.

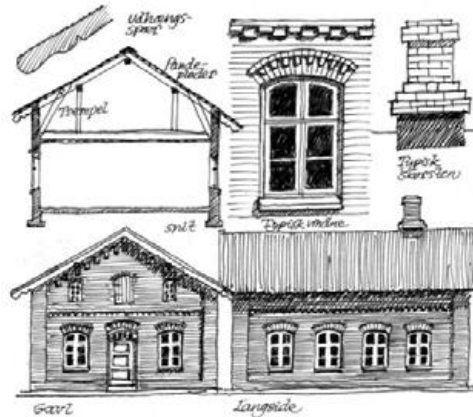
Trækkene går igen i byens mindre længehuse og gavlhuse. Længehusene kan være suppleret med vinkelbygninger og flere længer, ved fire længer lukker de sig om en gårdsplads. I stalden og tilstødende længer er vinduerne udført i støbejern som mindre oftest halvrunde vinduer. Hoveddøren sidder oftest dybt i murværket og er en beklædt revledør eller en fyldningsdør, mens porte og luger mv. er revledøre. Foran hovedfacaden på fritliggende længehuse var der ofte plantet træerækker af eksempelvis lind.

Der kan eksempelvis ydes tilskud til nyt stråtag/retablering af stråtag, facadeistandsættelse af fuger, puds mv. Istandsættelse af vinduer/reetablering af traditionelle vinduer, istandsættelse af skorstenspivere eller retablering af skorstenspibere mv.

Trempelhuse / Nordtysk-stil

Søndergade 7, 1898. Enkel gavldekoration.

Internationale påvirkninger i byggestilen er kendetegnende for perioden fra midten af 1800-tallet til begyndelsen af 1900-tallet. Højer var som resten af Nordslesvig under tysk styre fra 1864-1920, dette afspejlede sig i arkitekturen, med et stort antal af huse med trempelkonstruktioner.

Man søgte i tiden generelt inspiration i historien (Historicisme) og den internationale arkitektur, og bl.a. schweitzerstil ses ofte, også kendt som "Gewerkschulenstil" med henvisning til håndværkere uddannet på "Baugewerkschule". Det samtidige industrielle fremskridt der skete i slutningen af 1800-tallet medførte produktion af nye tagmaterialer som tagpap og blikplader, ligesom import af skifer blev populært.

De nye tagmaterialer, betød tyndere tage og større udhæng og betød også at man kunne reducere taghældningen, (det traditionelle vestslesvigske stråtag er stejlt, så vandet hurtigt kan løbe af). Ved samtidigt at lave styrtrumskonstruktion, og give huset trempel, altså at forhøje ydermurene i forhold til bjælkelaget, kunne man få et godt loftrum med et mere anvendeligt gulvareal.

Trempehuse / Nordtysk-stil

Nørregade 38, 1902 - Schweizerstil.

Nørregade 23, 1906 - Nationalromantik/Jugend inspiration.

Den internationale inspiration til nye bygningers udformning kom bl.a. til syne ved faconskårne udhængsspær og vindskeder og gavldekorationer med opstander. Ligeledes tilførtes dekoration på murværket med mønstermurværk, eksempelvis på gesimsen og/eller over vinduer og døre. Inspirationen fra udlandet betød også stejlere tage, belagt med skifer eller flade falstagsten, ofte med mindre gavlvalme. Murene var rødstensmurværk, ofte med pudsede og malede/hvidtede felter/flader. Inspiration hertil blev hentet i nationalromantikken og Jugendstilen med langstrakte taskekviste og forskelligartede vinduesformer mv.

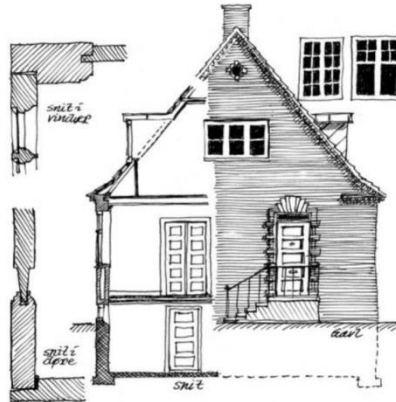
Fra slutningen af 1800-tallet med Foreningen af 3 dec. 1892, begyndte man igen at hente inspiration i de traditionelle vestslesvigske gårde og længehuse. Landsdelen var fortsat under tysk styre så der sås også fortsat mange nordtyske træk som trempekonstruktionerne, de flade tage, usymmetriske facader med og uden tårne mv. Dog med traditionelle materialer egnens byggetradition, som mursten med hvidtede detaljer. I 1908, med Baupflege Kreis Tonder slog Heimatschutz-bevægelsen igennem med endnu flere traditionelle vestslesvigske bygningsdetaljer.

Der kan eksempelvis ydes tilskud til nyt skifertag eller falstagsten. Facade- og vinduesstandsættelser, og standsættelse eller genopretning af eks. faconskårne udhængsspær.

Bedre Byggeskik

Strandvej 27, 1929.

'Modstykket' til den tyske hjemstavnsstil/Baupflege/heimatschutz-bevægelsen der markerede sig i 1908, med at tage de traditionelle vestslesviske bygningsdetaljer op igen, kom med Landsforeningen for Bedre Byggeskik, der blev stiftet i 1915. Modstykke er måske for meget sagt, for de to bevægelser nærmer sig hinanden idet de begge går ind for de gode materialer og den traditionelle egnskarakteristisk byggeskik. Begge med forbilleder i opmålinger af de traditionelle vestslesvigske gårde, idet Bedre Byggeskiks bevægelsen udsprang i forlængelse af Foreningen af 3. december 1892.

Hjemstavnsstil/Baupflege/heimatschutz-bevægelsen søgte forsat inspiration i den mere nordtyske byggeskik med bl.a. stejle tage og brug af mønstermurværk, mens Bedre Byggeskik gik mod et mere klassicistisk forbillede. Efter genforeningen i 1920, forsvandt de tyske myndigheder, men strømningerne ses fortsat syd for Kongeåen og i Højer. Kendetegnende for Bedre Byggeskik er brugen af de røde mursten. Røde vingeteglstens- eller cementstenstage uden udhæng med murede gesimser, der ofte er hvidtede.

Gesimsen ses som på Strandvej 27, ofte som øregesims, dvs. at gesimsen er ført ca. en halv meter ind over gavlen. Tagene er oftest med hel- eller halvvalm, med symmetrisk placerede skorstene i rygningen. Helmurede gavle ses også. På taget er kvist og evt. tagvinduer også en vigtig del af arkitekturen og er placeret og dimensioneret med omhu for det samlede udtryk.

Bedre Byggeskik

Ved gamle dige 1, 1922 - Bedre byggeskik og Heimatschutz-stil.

Nørregade 15, 1927, nyere vinduer.

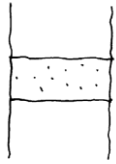
Vinduerne er hvidmalede trævinduer, det ses i Højerområdet at de småsprossede vinduesformater fra den vestslesvigske byggeskik gentages med 6-8 ruder i hver ramme, ellers er et typisk kendetegn for bedre byggeskik generelt, at der bliver indført mere flade rudeformater. Sprosserne er tynde. Over vinduer og døre er ofte murede lige stik, dog ses buede stik ofte over hoveddøren.

Det klassicistiske forbillede har især kendetegnet sig ved brugen af fyldningsdøre inde i huset, men også hoveddøre med fyldninger, overvindue mv. Et typisk egnskarakteristisk træk er den tresidede karnap med skrå sider og kobbertag med let svejf/krumning.

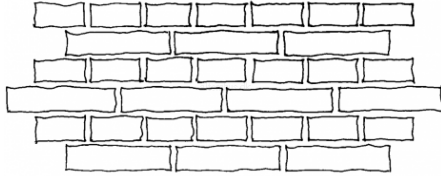
Der kan eksempelvis ydes tilskud til nyt tag, facadeistandsættelse af fuger mv, istandsættelse af vinduer/reetablering af traditionelle vinduer og typer, istandsættelse af karnap, skorstenspibere eller genetablering af skorstenspiere mv.

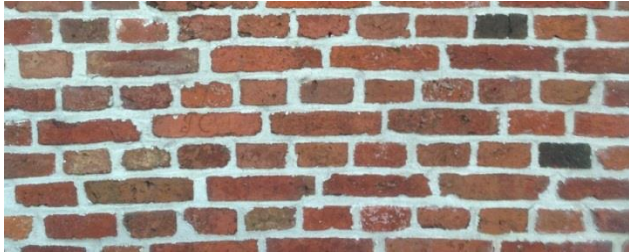
Facader - mursten og puds

Skrabefuge

Krydsforbandt

Krydsforbandt - Kiersgaard 1759. Murværk i krydsforbandt.

Krydsforbandt, med opstregede fuger. Herbergsgade 3.

Den fælles holdning til materialer på Højeregnet er kendetegnende for bebyggelsen og skaber sammenhæng mellem de forskellige bygningstyper. Fra enkle småhuse til de store firelængede gårde ses som gennemgående træk den grundmurede facade, med lokalt fremstillede mursten, i farver varierende fra mørk-brun til lys rød.

Stenstørrelsen varierer fra bygning til bygning, men er på de ældre huse som regel større end en normalsten. Krydsforbandtet er det mest typiske i den vestslesvigske byggeskik, men ses også som det primære forbandt i byens senere huse. Fugen er en skrabefuge, udført af kalkmørtel i alt ældre murværk.

Ved istandsættelser og partieller ombygninger skal der som udgangspunkt bruges samme type sten og fuger som ved det originale murværk.

Ved nogle huse ses at fugerne kan være streget op med hvidtekalk. Et træk der kan gives tilskud til at retablere. De fleste huse er udstyret med murværksdekorationer som gesimsbånd, stik, blændinger mv. som er med til at understrege husenes karakter og stil.

Facader - mursten og puds

Murværk med mønstermurværk og pudsede og malede felter, heimartschultz/Schweizerstil. Nørregade 38.

Kalkede overflader skal med den rette gode kalk genbehandles ca. hver 5-8 år. Kalken giver en stofflig overflade der spiller sammen med husets materialitet. Møllegade 4.

I den vestslesvigske byggeskik ses eksempelvis den ofte hvidtede gesims, ved trempelhusene brug af mønstermurværk og formsten. Facader der i dag fremstår i blank mur bør ikke facadebehandles, idet en traditionel istandsættelse af mursten og fuger holder bedre og længere, og man derved undgår at ændre facadens og bygningens karakter.

Enkelte af de ældre huse i vestslesvigsk byggestil i Højer fremstår kalkede, mens nyere huses facader fra omkring 1900 kan fremstå partielt eller helt pudsede og hvidtede/ malede. Der ydes tilskud til afrensning af forkerte overfladebehandlinger som plastikmaling og genetablering af pudsede overflader, inklusiv overfladebehandling med kalk og eller ved nyere huse silikatmaling.

Til reparationer af pudsede flader skal pudsemørtlen være som eksisterende originale mørtler, der har bevist deres værd. Stærke cementmørtler skal ikke benyttes da de er for stærke, tætte og fugtabsorberende og derfor modarbejder det originale bagvedliggende murværk.

Der kan eks. ydes tilskud til; generel istandsættelse af murværk, genetablering af murede partier der matcher husets materialitet, afrensning af forkerte overfladebehandlinger, ny/genkalkning og pudsreparationer.

Skolegade 3, 1708. Stråtag på længehus i Højer by.

Østerende 1, 1827, nyt stråtag

Nørrevej 23, 1900. Ejendommen følger den traditionelle vestslesvigske byggeskik, men med fint tag af røde vingetegl.

Tag - stråtag, tegtag, skifertag

Den vestslesvigske gård, det gælder både landhuse, byhuse, længehuse og sammenbyggede længer havde oprindeligt stråtag, idet man brugte de lokale og gængse materialer. Karakteristisk for egnen er der stejle stråtage, som vandet hurtigt løb af.

Således er stråtaget det traditionelle tagmateriale, og mange huse har forsat stråtag i Højer by. Ligesom stråene var lokale, lagde man rygningen/mønningen med de tunge lokal tørv, senere ses det dog også at lyng mønninger benyttes. Traditionelt set er stråtagene i området syede stråtage, der slutter tæt mod de murede gesimser.

De store og stejle ubrudte tagflader med strå virker imponerende, og optager harmonisk formen fra arkegaffen/gavl- kvisten(under tagryggen), og den højere portgennemkørsel eller hejskvistens form.

I 1600-årene kommer de hollandske vingetegl til Danmark, men almindelige bliver de først i slutningen af 1700-årene. De er bølgeformede, og den nedadbøjede bølgekam på den ene sten dækker ned over den opadbøjede kant på den næste. På den måde bliver taget tæt.

Tag - stråtag, tegltag, skifertag

Nørregade 23, 1906. Flade falstagsten er med til at understrege byninges udtryk.

Tøndervej 1, 1875. Skifer er brugt på tagfladen samt på tårnet
Bemærk den tungede skifer der virker som dekorativt element på tagfladen lang rygningen mv.

Den røde danske vingetegl kan benyttes til traditionelle vestslesvigske huse hvor stråtaget er udtjent eller senere udskiftet til pladetag. Her skal der dog være opmærksomhed på at konstruktive detaljer i tagkonstruktionen, mødet mellem gesims, kviste og tag løses harmonisk med respekt for den traditionelle byggestil. Røde vingetegl er det traditionelt brugte tagmateriale på Bedrebyggeskikhuse.

Tegltagene er opskalkede så taget får et praktisk og smukt svej på tagfladen mod murkronen. Rygning og grater lægges i mørtel. Evt. inddækninger begrænses - i videst muligt omfang med forskallede inddækninger mv.

På ejendomme der er inspireret af især Nordtysk stil ses falstagsten, som er en teglsten der er formpressede og har false langs kanterne, som griber ind over hinanden. Af natursten har skifer været brugt som tagmateriale. Dette ses især som tagdækning omkring sidste halvdel af 1800-tallet og op til omkring 1900, hvor tynde stejle tage er populære. Skiferen tillader en hvis grad af dekoration med bl.a. tungede skiferplader, se Tøndervej 1.

Hver tagtype passer således til husets overordnede stilart. Generelt vil der ydes filskud til retablering og nylægning af strå, tegl og skifertage. Andre tagtyper vil primært være til brug på udhuse.

Vinduer - trævinduer, istandsættelse, nye vinduer, forsats mv.

Kovej 3, 1897. Det typiske Vestslesvigske længehus, gård, byhus og gavlhus har ofte haft småsprossede, torammede vinduer med 6 eller 8 ruder.

Kirkegårdsgade 3, 1803, Dannebrogsvinduer med tværsprosser i nederste rammer.

Nørrevej 1, 1790. Torammede vinduer, med tre ruder, bondehusvinduer, ses også i de senere Vestslesvigske længehuse og

Husets vinduestyper, er traditionelt forbundet med husets stilart. Vinduerne er med til at understrege husets identitet og stil. Vinduer af en forkert stilart eller forkert materiale forandrer husets udtryk.

I Højer – har langt de fleste huse oprindeligt haft trævinduer med tynde sprosser, hvor ruderne er isat med kittfals. Vinduerne havde enkeltlagsglas ofte ujævnt trukket glas. Vinduerne er oftest hvidmalede med linoliemaling, men karmen, kan også males i en anden kulør.

Byfonden tilstræber at fastholde vinduesudtrykket med trævinduer og sprosser, kittfals mv. i Højers bymidte.

Vinduer - trævinduer, istandsættelse, nye vinduer, forsats mv.

A

B

A: Nørregade 23, 1906, Nationalromantik; Jugendstil. Krydspostvindue med småsprossede ruder i øvre vinduesrammer og helt glas i nedre.

B: Mellemgade 4, 1924. Små-småsprossede vinduer med krydsposte. Bedre byggeskik henter inspiration i den oprindelige sønderjyske byggestil for de finere byhuse.

C: Nørregade 26, 1856. småsprossede vinduer, med krydsposte

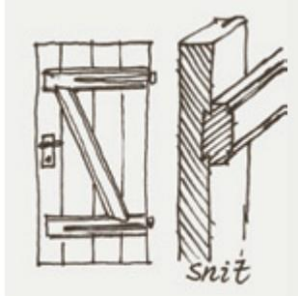
C

Hvor der findes gamle og/eller originale vinduer tilskønnes det at reparere de gamle vinduer. Typisk er de gamle vinduesrammer og karme udført i langt mere holdbart træ end de nye vinduer der produceres i dag. Der kan læses mere om istandsættelser af gl. vinduer på Center for bygningsbevarings anvisningsark (byggningsbevaring.dk) og i bogen "Huse med sjæl" af Søren Vadstrup, ligesom den lokale bevaringsforening kan være behjælpelig.

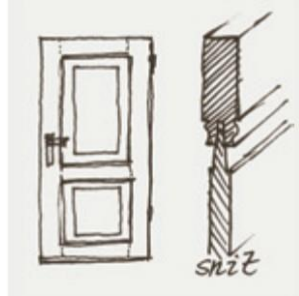
Der gives tilskud til omfattende istandsættelser af gamle vinduer, der kan desuden gives tilskud til udførelse af indvendige forsatsvinduer og/eller optoglas-løsninger. Hvis vinduerne allerede er udskiftede - eksempelvis til hele termovinduer med eller uden 'snyde'-sprosser og lignende, gives der tilskud til nye trævinduer udført på traditionel vis, som matcher husets stilart.

Det vil sige trævinduer af god kvalitet med tynde sprossetykkelser, enkeltlagsglas, og kittfals. Ved nye vinduer kan disse med fordel udføres med koblede rammer. Med enkeltlagsglas, evt. energi- eller termoglas i den koblede ramme. Hertil kommer undtagelser ved specielle vinduer (smedejern eller butiksvinduer).

Princip for revledøre

Princip for fyldningdøre

Kiersgaard, 1759.
Nyere enkeltfløjet todelt
revledør i stolpekarm.
Traditionelt udført
firkantet dør placeret bag
murværkets
kurvehangsformede stik.

Hoveddørene tilpasser sig traditionelt husets arkitektur og stilart. Frem til midten af 1900tallet blev døre udført som håndværksmæssige mesterværker med udsøgte profileringer, udskæringer, bemalinger, designs mv. Mange originale hoveddøre byder stadig beboere og gæster velkommen til deres hjem i Højer.

Så vidt der findes originale og historiske døre skal disse altid bevares, idet døren passer til husets stil og er både historisk og arkitektonisk korrekt. De gamle døre er desuden fremstillet i god kvalitet, og holder sig derfor godt. Utætheder, enkelte rådskader, malingsafskalninger eller andet tilskyndes altid repareret da dørene kan blive perfekt virkende igen. En gammel dør kan (desværre) aldrig laves på ny i hverken samme håndværksmæssige eller materialemæssige gode kvalitet.

Hoveddøren har vigtig arkitektonisk og æstetisk tilknytning til huset, det værende sig om det er en enkelt dør eller en dobbeltdør med eller uden overvindue, dens farver, detaljer, indfatning, profilering, detaljering mv.

Strandvej 27, 1929. Enkelt fyldningsdør med klassicistiske træk i Bedre byggeskikshus. Overvindue med liggende ruderformat. Ni-rudet vindue med lige store ruder og postament agtigt nedre felt.

Dørene sidder ofte dybt i murværket. Idet døren traditionelt er monteret på indersiden af murværket i en stolpekarm. Således er døren beskyttet mod vejr og vind og en firkantet dør kan placeres bag en buet indgangsportal/buet stik. De ældste døre har været 'simplere' revledøre, de kan være todelte som på Kiersgaard, denne type ses fortsat gennem historien som sekundære døre. Det ses desuden også i Højer, at hoveddøre er udført som simplere revledøre, med brede planker udad der er samlet med indstukne revler på indersiden, og hængt på stolpekarmen med håndsmedede beslag og hængsler. Man bør generelt være opmærksom på beslagenes beskaffenhed ved både istandsættelse og udskiftning.

Fra ca. 1650-1700(barok og tidlig klassicisme) og igen i ca. 1880-1920(nybarok og klassicisme) laves mange døre der i deres udgangspunkt består af revledøre, der på ydersiden er pålagt profilerede brædder i vinkelmønster, såkaldte flammerede døre. Hoveddøre fra 1700-1950 er i hovedprincippet udført som fyldningsdøre. Fyldningerne kan være glatte, men er ofte udført med en fremstående plade/bosse/spejl der giver døren karakter.

Fonden tilskynder og yder støtte til at originale døre repareres, bevares, og ved uheldige behandlinger tilbageføres til oprindelig stand. Ved tilskud til nye døre skal disse være i god arkitektonisk-, materiale- og håndværksmæssig overensstemmelse med husets stilart.

Søndergade 11, 1670.
Dobbelt fyldningsdør i stolpekarm bag kurvehangsbuget stik. Grønmalet, med ruder i den øverste del, liggende fyldning i midterste og utraditionel buet fyldning i nedre.

Torvet 3, 1742.
Overvindue med strålemotiv, og rokoko-inspireret fløjdør med svungne tværkarmsstykker med volutsvungne gesimser, og svulmende fyldning i nedre del.

Søndergade 9, 1777.
Dobbelt fløjdør, med empire træk. Tre fyldninger, alle udskårne, den midterste rund. Stafferede slaglister. Ikke original, nok isat omkring sent 1800-tal.

Møllegade 4, 1700-tallet.
Nyere traditionelt udført revledør. Portal med fremskudt bryn over den kurvehangsformede niche.

Kiersgaard, 1759.
Enkelt overvindue. Bred dobbelt fløjdør med tre fyldninger. Vinduer med fint udskåret bladværk. Nedre fyldninger dekoreret med bladdekorerede bosser. Klassicistisk pudset portal.

Postgade 8, 1825.
Nyere 1/3-delt revledør.
med, firerudet vindue i
sdestykke.

Postgade 10, 1875.
Fløjdør med empire-træk.
Fyldningsdør med glas i
øvre del og nyere fyldning
i nedre. Adskilt af s-profil.
Slaglisterne er dekoreret
med tandsnit.

Kovej 3, 1877
Enkelt dør med seksdel-
rude og nedre felt med
postament udtryk.
Formodentligt nyere dør
der har erstattet dobbelt
fløjdør, da dørhullet er
meget bredt.

Herbergsgade 9, 1894.
Enkelt dør med
overvindue med centralt
placeret søjlemotiv. Bred
dobbelt fløjdør med
pilasterligende træk med
højt smalt vindue,
tværmidterstykke med
tandsnit og kvadratisk
bosset nedre fyldning

Mellemgade 4, 1924.
Luis-Seizeinspireret buet
overvindue med
bladkrans og ranke.
Rokoko fløjdør med
svungne tværkarms-
stykker med volutsvungne
gesims og svungne
nedre fyldninger samt
slagliste med bladværk og
kapitæl.

Detaljer - karnap, tagdetaljer, skorstene mv.

Rundbuet arkengaf, den slanke høje frontkvist og en bred gavlvkist.

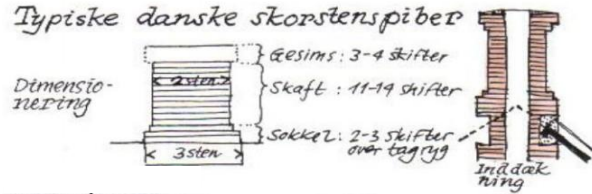
Arkengaf, frontkvist eller gavlvkist.

Den rundbuede arkengaf ses fortrinsvis længere mod nord-vest men ordet er fulgt med til Højer til betegnelsen for frontkvisten over hoveddøren. Oprindeligt er den rundbuede kvist lavet for at skabe en konstruktion over hoveddøren, der kunne sikre stråtaget fra at falde ned over hoveddøren ved brand. Senere har kvisten udviklet sig til at rumme luger til loftsrum. I nyere tid er lugen af og til erstattet af et vindue der lader lys strømme til loftet/senere udnyttede loftsrum.

I Højer ses den rundbuede arkengaf ikke, men den stejle frontkvist er et velkendt og dominerende træk på byens mange huse med vestslesvigsk byggeskik. Ligeledes ses de noget bredere gavlviste også flere steder i byen på senere tiders huse, endda i flere plan/stokværk, hvorved boligkvadratmeterne og eller lagerkvadratmeterne i husene udvides.

Detaljer - karnap, tagdetaljer, skorstene mv.

Enkelt skorstenspibe

Skorstene

Det udtryk/design en skorsten har, hænger som de øvrige bygningsdetaljer sammen med husets stilart. Traditionelt ses skorstenspiber placeret midt i tagryggen, med et forholdsvis kvadratisk snit og med relativt få led, det vil sige en bred sokkel, et skaft og et øvre udkragende gesimsled. Selvom man ikke bruger sin skorsten til ildsted eller brændeovn bør den/de bevares. Den kan udfylde andre praktiske kvaliteter, og skorstenene tilføjer liv og historisk dynamik til taglandskabet.

Hvis man har en original skorstenspibe bør man beholde og vedligeholde den i sin udformning. Hvis huset har mistet sin skorsten eller en nyere i forkert udtryk er kommet til, kan man med fordel rekonstruere skorstenspiber ud fra gl. fotos eller huse af samme type/alder.

Detaljer - karnap, tagdetaljer, skorstene mv.

Smipel gesims, med øregesims.

Profilskårne tagbjælker, opstandere mv.

Gesims

En muret gesims fungerer som en god praktisk foranstaltning for huse hvor stråtaget skal møde ydermuren eller for huse med tag uden tagudhæng. Og så er den også smuk. Gesimsen kan dekorativt være strakt ud over gavlen, en såkaldt øregesims. Gesimsen ses oftest i to-tre led evt. med sparekop eller savtakskifte. For at opnå ekstra markering kan gesimsen være kalket hvid.

Karnap

En karnap er med til at bringe lys ind i det der oftest var dagligstuen. I Højer ses der primært karnapper på bed- re- byggeskikshusene.

Profilskårne tagbjælker, opstandere mv.

På huse inspireret af schweizerstilen ses ofte profiludskårne udsmykninger i træ, dekorationer bør i videst mulig omfang bevares, vedligeholdes og hvis de er gået tabt genskabes.

Andet - butiksvinduer / skiltning

Keramikværksted i Højer, Skolegade 13.

Butiksvinduer

Butikkens vinduer og døre har ligesom en hvilken som helst anden bygnings vinduer og døre stor betydning for indtrykket af den samlede bygningsudtryk. Udseendet herpå bør derfor overvejes og tilpasses i materialitet, dimensionering mv.

Som udgangspunkt får man de mest harmoniske facader ved at overholde husets linjer og vinduesrytmer, større butiksvinduer kan tilpasses de bevaringsværdige huse, eks. kan en rettesnor være at vinduerne kan gå fra sokkel til overkant af resterende døre og vinduer. Bredden skal tilpasses rytmen i facaden.

Vinduer kan evt. udføres i smedejern, idet man almindeligvis ikke anvender samme type vinduer til bolig som butik. Evt. opspudsning kan være et vigtigt element, ligesom dybden for placeringen i murværket er det. Det kan også være vigtigt for sammenhængen af evt. eksisterende stik over eksisterende vinduer bevares og benyttes for nye vinduer.

NB: Undersøg kommunens retningslinjer og ansøg om ændringer i facaden.

Andet - butiksvinduer / skiltning

Bageren, Skolegade 13.

Løse bogstaver på væggen formidler fint og kort butikens budskab.

Skiltning

Der er generelt god tradition for skiltning i Højer. Skilte for butikker mv, må ikke tage magten fra bygningerne. Som udgangspunkt giver Tønder kommune i lokalplanen bl.a. følgende retningslinjer:

- Skilte på bygningens facade mod gaden bør altid sidde i forbindelse med hovedindgangen til butik/virksomhed.
- Skilte skal passe til den facade, de sidder på, se derfor nærmere på byggeskik, husets linjer og facadens opdeling og farver.
- Skiltning bør placeres inden for butiksetagen og friholdes af eventuel facadeudsmykning.

En elegant løsning, især på gamle huse, er ofte at bruge løse bogstaver direkte på muren, alternativt kan bogstaverne males direkte på muren. Ligeledes er det en elegant løsning når navne mv. trykkes/males direkte på vinduerne. Mindre pladeskilte af træ, emalje mv. kan også anvendes. Det anbefales herudover at anvende ughængsskilte, der traditionelt via symboler har angivet hvilket håndværkerlaug man tilhørte. Der skal anvendes tynde metalplader, gerne udskåret som figurer, der ophænges på svungne stativer af smedejern på facaden.

Almindelig skiltning som husnummerering og navneskilte bør også have størrelser der ikke skæmmer bygningens karakter. Der ydes støtte til ændring og/eller etablering af butiksfacader, der understreger husets oprindelige arkitektur. Ligeledes kan der gives tilskud til at reetablere facader hvor der for eksempel tidligere har været butik, så dette bliver gjort på måde der er i overensstemmelse med husets oprindelige arkitektur.

Udearealer - dige, stakit, beplantning mv.

Stendige ved kirken.

Det lave stendige markerer gadeforløbet og overgangen til have.

Byens gulv, det vil sige belægningen, på torve og gader spiller sammen med og op mod de private arealer. Flere steder i byen, eksempelvis ved kirken, er det lave stendige med til at markere byens struktur, men også overgangen fra gade til (ved kirken) rekreativt areal, og eller private arealer. Samme effekt, primært for private haver har stakittet og hækken. Det kan ydes tilskud til ændring, reetablering og eller nyetablering af nedenstående hvis det understøtter husets traditionelle udtryk og harmonere med de nære omgivelser.

Stendiger kan både være et traditionel stendige af 'marksten' bygget op som en kassemur omkring småsten, opfyldt mv og evt. med græs på toppen. Stendiger kan også være opført af nyere murede kvadresten, det vil sige tilhuggede sten lagt sammen med mørtel. Det tilskyndes at vedligeholde stendiger, og der ydes støtte til istandsættelser heraf.

Stakit og hæk; Det traditionelle lave hvide stakit med lameller er et karakteristisk træk for byen i dag. Det lave stakit danner en barriere mellem offentlig og privat område, samtidig med at byens huse ikke bliver afskærmede og væk visuelt. Etablering af nye stakitter omkring haver mv, kan støttes hvis det er i et traditionelt udtryk og harmonerer med bygning, have og gade.

I lokalplanen for området står der at klippede hække og uklippede hegn ikke må blive højere end 1,5 m i højden for at bevare områdets enkle karakter.

Udearealer - dige, stakit, beplantning mv.

Stendige ved kirken.

Stakit og gamle træer rammer huset ind.

Belægninger på udearealer bør begrænses til oprindelige belægningsmaterialer for området. Ligesom man byggede huse af lokale materialer, var dette også tilfældet ved belægninger. Langs husmure, især ved bygninger med stråtag uden tagrender, er det en god praktisk foranstaltning af lægge pigsten i sand, der leder vandet væk fra sokkel mv. Ellers opfordres der til brug af natursten, brosten (gerne genbrug) og stenmel mv.

Der ydes fortrinsvis støtte til områder ud mod offentlige arealer.

Udearealer - dige, stakit, beplantning mv.

Muret stendige og stakit.

Trappetrin; Mange steder i Højer er trappetrinnet den del af huset der danner mødet mellem gaden og huset, idet der er mange huse der ligger helt ud til gadeforløbet. Trappetrin er med til at give huset en bund, og understreger indgangen. Et trappetrin i natursten, eks granit (gerne dansk, evt. genbrug), kan forholdsvis let erstatte trappetrin af klinker eller andet der kan virke fremmedartede for huset og dets byggeskik.

Bepantning; Store gamle træer bør bevares. De gamle træer er ofte med til at indramme husests facade så vel som skabe overgang mellem gade, have og hus.

Nye træer der forventes at blive store må indtænkes i havens design og facadens udtryk.

Højer Byfond

